

ZATOČENI - PA PUŠTENI IZ LOGORA

Nitko u naseljima Banijskog trokuta (sela Crkveni, Ivanjski Bok i Strmen) nije vjerovao: nakon dvanaest dana zatočeništva 1500 njihovih sumješdana u logoru Jasenovac - pušteno je na slobodu. Zbilo se to koncem listopada 1942. godine

Nesretnim ljudima u logoru Jasenovac pridružili su se i mještani sela Ivanjskog, Crkvenog boka i Strmena (naselja Banijskog trokuta), njih oko 1500. U noći 13. na 14. listopada 1942. godine, ustaše iz Jasenovca su opkolile ta tri sela, pohvatale mnoštvo ljudi i sprovele ih u logor. Jasenovac je od sela Banijskog trokuta udaljen svega 15 kilometara, tako da ustašama nije bilo teško noću u velikoj tajnosti doći, opkoliti sva tri sela i potpuno iznenaditi pučanstvo (riječ je o pravoslavnom življu).

Rano ujutro ustaše su počele izgoniti ljude iz njihovih kuća i tjerati ih u pravcu skele na rijeci Savi u selu Lonja.. Tu su ih prevozili lijevom obalom sve do Jasenovca. Tom prilikom ubili su tridesetak osoba. Anu Rakić, staru 17 godina, iz Strmena, najprije su silovali, a onda nabili na kolac! Uхватili su jednog čovjeka iz istog sela (Boško Rak) koji je pokušao bježati. Natjerali su ga da im ispeče svinju na ražnju, obećavši mu da ga neće ubiti, ako meso bude dobro pečeno. Kada je svinja bila pečena, ustaše su već pijani, počeli jesti, a Boška odveli iza štale i tamo ga zaklali. Nakon toga je otpočela pljačka sela.

Savo Skrobo u svojoj knjizi „Ratni događaji i sjećanja“, piše između ostalog da je narod te godine mirno živio i radio svoje svakodnevne poslove, misleći da im se ništa strašno neće dogoditi. Budući da je bio pokršten, kod naroda je prevladalo mišljenje, da je najgore prošlo i da ih sada ustaše neće progoniti.

Nitko nije mogao pretpostaviti da bi se nešto tako strašno moglo dogoditi, iako su aktivisti NOP-a upozoravali da se ustašama ne smije ništa vjerovati i da narod mora stalno biti na oprezu. Iako je iznenađenje bilo potpuno, ipak je 300 do 400 najsnalažljivijih ljudi uspjelo pobjeći ustaškom zulumu. Veliki broj neopreznih i naivnih mještana koji su mogli pobjeći, mirno su ušli u kolonu i deportirani su za Jasenovac.

U međuvremenu, povećana skupina mještana, pobjeglih za vrijeme formiranja kolone ka skeli, skupila se u šumi kako bi uhvatila vezu za odlazak u partizane. Ubrzo im je stigla vijest da postoji mogućnost da narod bude pušten iz logora i da se vrate kući. Nitko od „odmetnutih“ mještana nije vjerovao da bi se to moglo dogoditi, jer se tako nešto još nikad nije zbililo. Onaj tko je jednom otišao u logor Jasenovac, nije se nikad vraćao.

Doduše, bilo je pojedinih slučajeva da su neki Hrvati, aktivisti NOP-a bili pušteni iz logora, za koje ustaše nisu imale dokaze da su suradnici partizana ili je netko od glavešina iz ustaških redova intervenirao da se određena osoba pusti iz logora. Isto tako dobar dio logoraša bio je pušten putem razmjene. Inače, Židovi, Romi i Srbi su masovno internirani u logor i nisu imali nikakve šanse da budu oslobođeni. Svi su oni odmah bili likvidirani, ili su ostajali u logoru, iscrpljivani teškim radom, dok nisu pomrli ili bili ubijeni.

Ipak, vijesti o povratku naroda iz logora narednih dana bile su sve uvjerljivije. I stvarno, nakon dvanaest dana zatočnici su pušteni i vratili se kućama! Od 1500 osoba koje su bile otjerane, u logoru su ostala samo osmorica - članovi Partije i skojevci. Njih je u logoru otkrio jedan ustaški doušnik iz Crkvenog Boka. Četvorica od njih: Pero Kuruzoviš, Stoja Peuliš, Božo Radovanović i Mile Rađenović, uspjeli su 1943. godine pobjeći iz logora i doći svojim kućama. Ostali skojevci koji su ostali u logoru, nikad se nisu vratili.

Prema nekim saznanjima, Ante Pavelić je, nakon oštre intervencije generala Glaise von Horstenaua, predstavnika njemačke vrhovne komande pri vladi NDH, formirao komisiju od visokih dužnosnika iz svoje vlade i poslao ih u Jasenovac da ispituju stvar i naredi ustašama iz Jasenovca da narod puste iz logora. Ustaše su sakupile sve zatočene mještane Banijskog trokuta, osim djece koja su već bila otpremljena u dječji logor u Sisak, i obavijestile ih da idu svojim kućama.

Postavlja se pitanje zašto su se Nijemci, posebno general Glaise von Horstenau, 1942. godine suprotstavljali ustaškim progonima i ubijanjima nedužnog stanovništva. Razlog treba tražiti u tome što su do 1942. godine nedvojbeno došli do spoznaje da teror ustaša izravno pomaže razvoju NOP-a i stvaranju sve brojnijih partizanskih jedinica. Njihova zabrinutost za brzo širenje NOP-a natjerala ih je da se suprotstave masovnom teroru kojega su ustaše provodile nad narodom. Zaključili su: što god je teror veći, više će se ljudi okrenuti NOP-u i komunistima, bez obzira na nacionalnost. To je vrijeme kada se i sve veći broj Hrvata priključivao partizanima.

Nakon povratka naroda iz logora, nešto kasnije, u prosincu 1942. godine, partizani su jedne noći opkolili zgradu općine i žandarmerijsku stanicu, pohvatali i razoružali žandare, zapalili zgradu i bez gubitaka se povukli na položaje u banijskim šumama. Od tada u Banijskom trokutu više nije postojala ustaška vlast. Nešto kasnije, početkom 1943. godine, osnovana je nova partizanska vlast - NOO općine Crkveni Bok, koja je funkcionirala sve do konca rata.

Bojan Miroslavljev